

DOI <https://doi.org/10.36719/2707-9317/117/135-142>**Improving the effectiveness of targeted financial sanctions control in banks****Zohr Babazade**

PhD student,

Institute of Economics, Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan,

babazadezohr@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0003-9897-7695>

Abstract: Targeted financial sanctions are lists of individuals or entities designated for sanctions under the legislation of the Republic of Azerbaijan and the resolutions of the United Nations Security Council. These sanctions aim to prevent the financing of terrorism and weapons of mass destruction. The measures require financial institutions to immediately freeze assets and accounts, as well as terminate business relationships with individuals or entities identified on these sanction lists. Financial institutions must promptly identify such individuals within their customer base and take necessary actions without delay. Failure to effectively and timely investigate or identify customers and transactions poses significant risks to institutions, including sanctions, reputational damage, and other operational risks, highlighting the importance of this issue. The effective implementation of controls is a fundamental principle of the risk-based approach and a critical requirement for financial institutions.

Key words: financial monitoring, risk-based approach, sanction

JEL: G28, G32, F51**UOT:** 336.76, 343.53

Hədəfli maliyyə sanksiyalarına nəzarətin banklarda səmərəliliyin yüksəldilməsi

Zöhr Babazadə

aspirant,

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutu,

babazadezohr@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0003-9897-7695>

Xülasə: Hədəfli Maliyyə sanksiyaları terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi həmçinin kütləvi qırğın silahlarının maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi həmçinin Birləşmiş Millətlər təşkilatı üzrə Təhlükəsizlik şurasının qətnamələri əsasında sanksiya tətbiq edilməli fiziki və ya hüquqi şəxsləri siyahılarından ibarətdir. Bu tədbirlər həmin sanksiya siyahılarında olan şəxslər maliyyə müəssisələri tərəfindən aşkar edildiyi təqdirdə barələrində aktivlərin və hesabların dərhal bağlanaraq, işgüzar münasibətlərə dərhal xitam verilməsini tələb edir. Maliyyə müəssisələri isə öz növbəsində qeyd olunan şəxsləri öz müştəri bazalarında müəyyən etməklə, müvafiq tədbirləri təxirəsalınmaz şəkildə həyata keçirməlidir. Müştərilərin və əməliyyatların effektiv formada və zamanında araşdırılmaması və ya aşkar edilməməsi müəssisələri sanksiya, reputasiya və müxtəlif risklər qarşısında qoymaqla, məsələnin önəmini vurğulayır. Nəzarətin effektiv tətbiqi risk əsaslı yanaşmanın əsas prinsiplərindən biri olmaqla maliyyə müəssisələri üçün əsas tələblərdən biridir.

Açar sözlər: maliyyə monitoring, risk əsaslı yanaşma, sanksiya

JEL: G28, G32, F51

UOT: 336.76, 343.53

Giriş

Hədəfli maliyyə sanksiyaları (HMS) maliyyə cinayətlərinin qarşısını almaq, global maliyyə sisteminin bütövlüyünü və təhlükəsizliyini qorumaq məqsədi daşıyan sanksiyalar sisteminin əsas komponentidir. Pulların leqallaşdırılması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə (PLTMM) çərçivəsində, HMS siyahıları maliyyə qurumları üçün sanksiyaya məruz qalan tərəfləri müəyyən etmək və onların əməliyyatlarını bloklamaq vasitəsi hesab olunur. Azərbaycanda HMS siyahılarının pulların leqallaşdırılması ilə əhəmiyyəti, ölkənin beynəlxalq standartlara bağlılığı və maliyyə cinayətləri ilə mübarizə üçün global təşəbbüslərdə aktiv iştirakı ilə əlaqəlidir. Azərbaycan Mərkəzi Bankı, Maliyyə Monitoring Xidməti (MMX) və digər tənzimləyici qurumlar, banklar və maliyyə institutlarından PLTMM qaydalarına riayət etmələrini tələb edir ki, bu da HMS siyahıları ilə uyğunluğun yoxlanılmasını tələb edir. Bu tədbirlər Azərbaycanın maliyyə monitoringinin əsaslarının təşkil etməklə yanaşı, beynəlxalq etimad və əməkdaşlığın gücləndirilməsində də əsas yer tutur.

HMS siyahılarına nəzarətin səmərəli idarə edilməsi, Azərbaycan bankları üçün qaydaların uyğunluğu təmin etmək və maliyyə cinayətləri ilə əlaqəli riskləri azaltmaq baxımından çox vacibdir. Düzgün idarə olunan HMS yoxlama prosesləri, sanksiya siyahılarında müəyyən edilmiş şəxslər və ya qurumlarla bağlı əməliyyatları vaxtında müəyyən edib bloklamağa imkan verir, bu da potensial hüquqi və maliyyə risklərinin qarşısını almaqda mühüm rol oynayır. Bundan əlavə, sanksiya siyahılarında olan şəxslərin ən qısa zamanda müəyyən edilməsi, yanlış pozitivlərin (false positives) sayını azaltmaq, uyğunluq prosedurlarını sadələşdirmək və resursları daha səmərəli şəkildə yönəltməklə əməliyyatların səmərəliliyi artır. Azərbaycanda hədəfli maliyyə sanksiyalarının tətbiqi ilə bağlı hüquqi çərçivə "Hədəfli maliyyə sanksiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu vasitəsilə tənzimlənir. Nəticə olaraq, bu siyahılar Azərbaycanın əmlakın leqallaşdırılması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə çərçivəsində mühüm rol oynayır və bu siyahıların effektiv idarə edilməsi, bankların qaydalara riayət etməsi, maliyyə cinayətlərinin qarşısını alması və əməliyyat səmərəliliyini qoruması üçün zəruridir (MMX, 2023).

Hədəfli Maliyyə sanksiyaları global kontekstdə

Qlobal kontekstdə hədəfli maliyyə sanksiyaları deyildikdə Specially Designated Nationals (SDN) başa düşülür və bu termin adətən ABŞ Maliyyə işləri üzrə işçi qrup (OFAC) tərəfindən sanksiya qoyulmuş şəxsləri özündə birləşdirir. Müxtəlif ölkələr və qruplar tərəfindən qoyulan sanksiyalar öz adları ilə tanınır. Məsələn Avropa ittifaqı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Böyük Britaniya tərəfindən qoyulmuş sanksiyalar hədəf olaraq müxtəlif şəxsləri əhatə etsə də eyni məqsədləri daşıyırlar. Qeyd edilən sanksiya siyahılarında olan şəxslər, müəssisələr, təşkilatlar banklar və ya maliyyə institutları tərəfindən müəyyən edildiyi təqdirdə dərhal bloklaşdırılmalı, və aidiyyəti Maliyyə Monitoring xidmətinə məlumat təqdim edilməlidir. Bu siyahıların (SDN) əsas məqsədi ölkə və ya qlobal səviyyədə risklər və təhdidlərlə maliyyə baxımından mübarizə apararaq, siyahıda olan şəxsləri izolyasiya edib maliyyə vəsaitlərini məhdudlaşdırmaqdır.

SDN siyahılarının əsas komponentlərinə daxildir:

1. Şəxsi məlumatlar – Tam ad, alternativ adlar (alias), doğum tarixi, doğum yeri (fiziki şəxslər üçün) və ya qeydiyyat yeri (hüquqi şəxslər üçün)
2. Sanksiyanın səbəbi və istiqaməti – Terrorizmin maliyyələşdirilməsi, pulların leqallaşdırılması və ya kütləvi qırğın silahlarının istehsalı və s. kimi səbəblər
3. Əlaqəli şəxslər – Sanksiya siyahısında olan şəxslərlə əlaqəli şəxslər, təsisçi, imza hüquqlu şəxslər, son benefisiar mülkiyyətçilər və s. barədə məlumatlar
4. Dəyişikliklərin detalları – Sanksiyada olan şəxslərin məlumatlarında dəyişiklik və ya yeni məlumat əldə edildikdə, bu yenilənmənin açıq şəkildə göstərilməsi, və tarixin qeydə alınması

Uyğunluqların aşkar edilməsində əsas çətinliklər

Yanlış müsbətlər (false positives) – Yanlış müsbətlər adətən şübhəli olmayan müştərinin sistem tərəfindən avtomatik olaraq, sanksiyalı şəxslə oxşarlığının formalaşmasından əmələ gəlir. Bu kimi halların araşdırılması və baxılması ümumilikdə zaman və resursların qeyri səmərəli bölüşdürülməsinə gətirib çıxararaq, şübhəli olmayan əməliyyatların gecikməsinə və ya müştərinin vaxt itkisinə, həmçinin komplayens departamenti işçilərinin iş yükündə öz əksini tapır (Financial Crime Academy, 2024). Yanlış müsbətlərin formalaşmasının əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- Uyğunluq faiz dərəcələrinin optimal olmaması – Uyğunluq üzrə faiz dərəcələri siyahılar üzrə yoxlamanın əsasını təşkil edir. Adətən Levenshtein distance məntiqi ilə işləyən bu oxşarlıq faizləri siyahıda olan şəxslə müştərinin məlumatları arasında oxşarlığın tolerantlıq dərəcəsini müəyyən edir. Məsələn: 100% oxşarlıq dərəcəsi o deməkdir ki, siyahıda olan şəxslə müştəri məlumatları tam olaraq eyni olmalıdır. Bu səmərəli variant hesab olunmur. Andrey və Andrei eyni şəxs olsa da adların transliterasiyasındakı fərqlər 100% oxşarlıq zamanı aşkar olunmayacaqdır.

- Məlumat bazasının müştəri məlumatlarının natamam olması – Natamam müştəri məlumatları uyğunluq zamanı yanlış müsbətlər formalaşdırır. Müştəri məlumatları yoxlanarkən, bütün məlumatlar ad, soyad, ata adı, doğum tarixi, doğum yeri, cinsi, milliyəti və digər məlumatları yoxlanılır. Oxşarlıq faizləri həmin oxşarlıq dərəcələrinin orta rəqəmi kimi təyin olunur. Bu səbəbdən məlumat boşluğu olduqda, siyahılarla həmin məlumat yoxlanılmır və beləliklə həmin məlumatın oxşarlıq faizi dərəcəsinə təsiri olmur. Bu isə yanlış müsbətlərin həcminə təsir göstərərək artırır.

Məlumatların keyfiyyətliliyi - Qeyri-dəqiq və yenilənməmiş müştəri məlumatları SDN siyahıları ilə uyğunluğun aşkar edilməsində səmərəliliyi azaldır. Belə ki, bu kimi hallarda uyğunluqları yoxlayan əməkdaş, şübhəliliyin təsdiq edilməsi üçün profil məlumatlarının ən son versiyasını aşkar etməli daha sonra, uyğunluğu yenidən yoxlamalıdır. Bu da öz növbəsində yenilənməmiş və ya qeyri dəqiq məlumatın sistem tərəfindən avtomatik olaraq şübhəsiz kimi tanınmasında (şəxs sanksiya siyahısında olduqda), və ya yanlış şəkildə uyğunluq formalaşdırmasına gətirib çıxaracaqdır (J.Ibitola, 2024). Məsələn bank sistemlərində aktiv və aktiv olmayan müştəri bazası mövcuddur. Müvafiq müştəri bazası vardır ki, hesabları uzun müddət qeyri aktiv olduğundan bağlanmışdır. Bu tip müştərilərin siyahılarla uzlaşdırılması sistemdə əks olunması gündəlik yoxlamalarda nəzərə alınması false positive-lərin artmasına səbəb olur.

Texnolojik əngəllər – Köhnəlmiş və tələblərə cavab verməyən avtomatlaşdırılmış komplayens həlləri üzrə modullar sanksiya siyahıları üzrə mürəkkəbliklərin aşkar edilməsində qeyri səmərəliliyə yol açır. Bu səbəbdən təkmilləşdirilmiş avtomatik həllər sistemləri həmçinin, süni intellekt kimi

təkmil texnologiyaların yaxından iştirakı risklərin minimallaşdırılmasına gətirib çıxaracaqdır (Quantifind). Daha müasir həllərin tətbiqi və yeni versiyanın mövcud olmaması, avtomatlaşdırılmış həllərin tətbiqini çətinləşdirərək bank IT sahəsində texniki problemlərə səbəb olur.

Requlyativ gözləntilər – Müxtəlif yurisdiksiyalara tabe olan maliyyə institutları müvafiq olaraq requlyativ tələblərdə fərqlərə sahibdir. Bu səbəbdən maliyyə institutları bu mürəkkəblikləri tam şəkildə əhatə edən daxili metodiki göstərişlərə sahib olmalı və onlara əməl etməlidir.

Qeyd edilən çətinliklərin həll olunması üçün banklar və ya digər maliyyə institutları tərəfindən təkmil komplayens həlləri texnologiyasına investisiya etmək, keyfiyyətli məlumat bazasına sahib olmaq, yanlış müsbətləri minimallaşdırmaq, həmçinin sanksiya siyahılarının vaxtında yenilənməsinə nəzarət etmək vacibdir. Həmçinin bu istiqamətdə əməkdaşların təlimlərə cəlb olunması, həmçinin requlyativ dəyişiklər barədə vaxtında məlumatlandırılması önəmli xarakter daşıyır.

Sanksiyalar üzrə uyğungəlmələrdə səmərəlilik üçün həll yolları

Machine Learning texnologiyası - Machine learning texnologiyası ad üzrə uyğungəlmələrin təkmilləşdirilməsi və false positivelərin azaldılması üçün bir çox komplayens həlləri vendor tərəfindən tətbiq edilir. Belə ki, bu texnologiya ilə uyğungəlmələrin və əməkdaşın həmin uyğungəlməyə rəyi əsasında bu texnologiya ilə analizlər aparılır və daha sonra uyğunluq faizləri tənzimlənir və ya machine learning də aşkar etdiyi hallar daha şübhəli hesab edilir. Məsələn Napier AI və oxşar tipdə bir çox vendor süni intellekt həlləri əsasında müxtəlif dilləri dəstəkləyən həllər təqdim etməklə uyğunluqların dəqiqlik faizlərini artırırırlar (NapierAI).

Real vaxt rejimində yenilənmənin təşkili üçün API-ların qurulması - Qeyd olunan API-lərin əsas vəzifəsi komplayens əməkdaşını sanksiya siyahılarında dəyişiklik olduğu anda dərhal məlumatlandırıb dəyişiklikləri maliyyə institutunu sanksiya həlləri üzrə modulunda avtomatik olaraq yeniləməsidir. Beləliklə sanksiya siyahılarında olan dəyişikliklər dərhal sistemdə əks olunması ilə həmin şəxslərlə işgüzar münasibətlər zamanında xitam veriləcək və müvafiq risklər aradan qaldırılacaqdır. SAS kimi komplayens həlləri təklif edən bir çox vendor bu həllərin önəmini vurğulayır.

Risk əsaslı yanaşma: Yüksək riskli şəxslər və gücləndirilmiş müştəri uyğunluğu tədbirləri – Risk əsaslı yanaşma banklara riskləri səmərəli formada minimallaşdırmaq üçün yüksək riskli müştərilərə fokuslanmağı bildirir. FATF tövsiyyələrinə əsasən bu yanaşma resursların daha səmərəli bölüşməsinə və risklərə zamanında müdaxilə etməyə imkan verir (FATF, 2021).

Sistemin auditi və monitorinqi – Maliyyə monitorinq sisteminin davamlı olaraq audit olunması və zəifliklərin aşkar edilərək aradan qaldırılması əsas requlyativ tələblərdən biri olmaqla səmərəliliyin artırılmasında önəmli rol oynayır. Audit yoxlamalarının əsas komponentlərinə daxil olmaqla, qeyd edilən təsdiqedicilərin sənədlər yoxlanıla bilər: AML siyasəti, prosedurlar, risk qiymətləndirilməsi, təlimlərin keçirilməsi ilə bağlı detallar, əvvəlki audit yoxlamaları və əsasında görülən işlər, monitorinq əsasında əldə olunan nəticələr və s (A.Vedeşin, 2024). AML sistemlərində audit monitorinqi funksiyasının olması audit prosesinin daha səmərəli təşkilini formalaşdırır. Belə ki, sistemdə həll edilən keyslərin ümumiləşdirilmiş statistikası və audit tərəfindən lazım ola biləcək informasiyalar həmin funksiyada cəmləşərək informasiyaları daha əlçatan edir.

Maliyyə institutlarından gözləntilər və müvafiq həll yolları

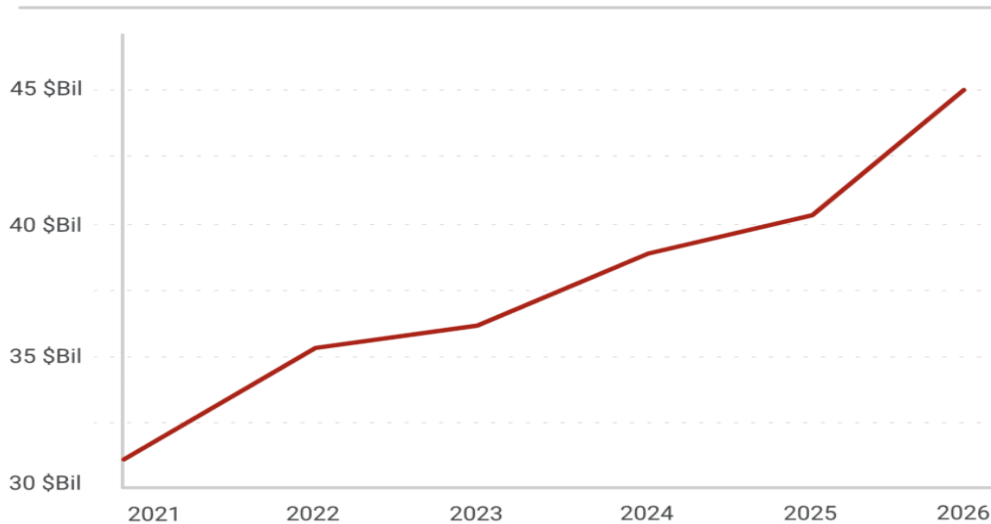
Hədəfli Maliyyə sanksiyalarının tətbiqi zamanı banklardan əsas gözləntilər siyahılarının dərhal yenilənməsini təmin edən sistemə malik olması və davamlı monitorinqin səmərəli formada təşkilidir (MMX, 2023). Bunun üçün banklar bazarda olan və komplayens həlləri təklif edən müxtəlif vendorlara müraciət edərək bu sistemlərin bankda tətbiqi ilə proseslərə başlayırlar. Lakin müvafiq proqram təminatının seçilməsi və hansı xarakteristikalara sahib olmasını araşdırmaq önəmli rol oynayır.

Belə ki, banklar tərəfindən komplayens və ya AML (Anti Money Laundering) həlləri üzrə proqram təminatı seçərkən aşağıdakı xarakteristikalara diqqət yetirməlidirlər (ComplyAdvantage, 2024).

Süni intellekt əsaslı risk aşkar etmə - Müxtəlif machine learning modelləri əsasında müştəriləri onların əlaqələrini əməliyyatları arasındakı əlaqələri ümumiləşdirilmiş və ya vizuallaşdırılmış formada aşkara çıxarmaq bacarığı. Bu həllər sayəsində nəinki pulların leqallaşdırılması və ya

terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı riskləri həmçinin çox sürətlə artmaqda davam edən fraud əməliyyatlarını da əvvəlcədən müəyyən edib, riskləri minimallaşdırmaq mümkündür. Şəkil 2-yə əsasən, hazırkı tempdə 2026-cı ildə kart əməliyyatları üzrə fraud əməliyyatları sayəsində itirilən ümumi məbləğin həcmi 46 milyard dollara çatacaqdır (Matt Rej). Süni intellekt həlləri sayəsində maliyyə müəssisələri zamanında riskləri müəyyən edərək, qabaqlayıcı tədbirləri həyata keçirirlər.

**Global losses from credit card fraud will top
\$43 billion within five years.**

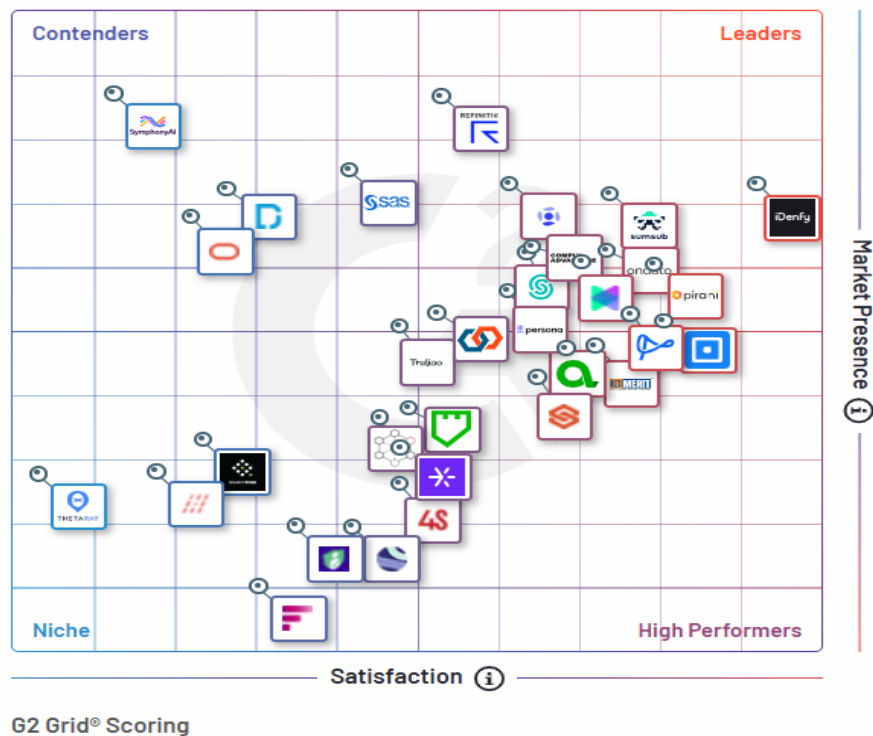
Şəkil 1: Qlobal kart əməliyyatları üzrə fraud (fırıldaqçılıq) hallarının statistikası (mənbə: Merchant Cost Consulting)

Məlumat bazası cədvəllərinin keyfiyyətli olması – Banklar tərəfindən nəzərə alınmalıdır ki, məlumatların hansı cədvəllərə göndərilməsi və saxlanması monitorinqin gələcək analizlərində çox önəmli yer tutur. Qeyd olunan cədvəllər aydın detallar olmadığı təqdirdə, bu gələcəkdə hesabatların yanlış şəkildə formalaşmasına, requlyativ və ya audit sorğularının düzgün təqdim edilə bilməməsinə gətirib çıxaracaqdır. Sanksiya siyahıları üzrə təqdim olunan siyahılar üzrə adlar və məlumatlar tam və ya dolğun şəkildə olmadıqda, bu həmin halların yoxlanılmasını təmin edən proqram təminatında yanlış müsbətlərin (false positives) yaranmasına gətirib çıxarır. Belə hallar adətən PEP (Politically Exposed Person) yəni siyasi xadim şəxslərin yoxlanılması zamanı baş versə də, sanksiya hallarında da əks oluna bilər. Məsələn, bank müştərisi olan Məmmədov Əli Aydın oğlu hesab açılması üçün banka yaxınlaşır, məlumatlarını təqdim etdikdən sonra verifikasiya əməliyyatını həyata keçirən əməliyyatçı məlumatları sistemə daxil edir. Daxil edilən məlumatlar AML sistemi vasitəsilə sanksiya və ya PEP siyahıları ilə üzləşdirilir. Əgər sistemdə siyahı üzrə Məmmədov Əli adlı şəxs olarsa və digər heç bir məlumat mövcud olmazsa, bu halda uyğunluğu yoxlayan kompayns əməkdaşı eyniləşdirməni həyata keçirə bilməyəcəkdir. Belə hal false positive adlanır. Çünki Məmmədov Əli adında olan hər bir şəxs sistem tərəfindən uyğungəlmənin yoxlanılması üçün saxlanılacaqdır. Bu iş müştərinin sadə əməliyyatlar zamanı belə uzun müddət hesab açma prosesinin tamamlanmasını gözləməsinə gətirib çıxarmaqla, həmçinin kompayns departamenti tərəfindən resursların qeyri səmərəli şəkildə bölünməsinə səbəb olur.

Requlyativ tələblərə sürətli adaptasiya – Maliyyə monitorinqinin əsasında sürətlə dəyişən requlyativ dəyişikliklər durur ki, bu tələblər də adətən yüksək informasiya texnologiya həlləri tələb etməklə qısa zaman çərçivəsində tətbiq edilməlidir. Məsələn müştəri uyğunluğu tədbirləri əsasında müştəriyə təqdim edilən suallara düzəliş olunduqda, bu zəncirvari formada AML proqram təminatında da həyata keçirilməlidir. Requlyativ tələblərin səmərəli şəkildə tətbiqi üçün ilk öncə müəssisə daxilində məsələnin standartları və metodologiyası tətbiq edilməlidir. Requlyativ tələblərə uyğun formatda hazırlanan metodologiya əsas tətbiq mənbəyi olaraq, işlərdə rəhbər tutulur. Daha sonra audit yoxlamalarında həmin metodoloji sənəd və ya qayda əsas qəbul edilərək, kənarlaşmalar və boşluqlar aşkar edilir.

Qeyd edilən AML proqram təminatı tətbiq edildikdən sonra, sanksiya siyahılarını təmin edən vendorlarla əməkdaşlıq edilməsi gərəkdir. Həmin vendorlar, məlumatların zamanında yenilənməsi və banklara təqdim edilməsi üçün məsuliyyət daşımaqla önəmli vəzifəni yerinə yetirmiş olurlar.

G2 Grid həllərinin araşdırmasına əsasən sanksiya siyahılarını təqdim edən vendorların siyahısı aşağıdakı şəkildə təqdim edilir.

Şəkil 2: Ən yaxşı sanksiya screening məlumat bazası təminatçıları üzrə vendorlar (Mənbə: G2 Grid Solutions)

Şəkildə qeyd edilənlərə əsasən Dow Jones Risk and Compliance, Moody's Analytics, LSEG Data&Analytics, LexisNexis Risk solutions böyük bazar payına sahib olmaqla həm də yüksək təcrübəyə malikdirlər. Sanksiya siyahılarının məlumat bazasını təmin edən vendorları seçərkən müxtəlif məqamları diqqətdə saxlamaq lazımdır (ComplyAdvantage).

- Məlumatların ən qısa zamanda yenilənməsi – 2022- ci ildə Rusiya – Ukrayna müharibəsinin başlamasından dərhal sonra OFAC(ABŞ) və Avropa İttifaqı tərəfindən Rus banklarına və yüksək vəzifəli şəxslərə müxtəlif hədəfli maliyyə sanksiyaları qoyuldu (EU). Bu maliyyə sanksiyalarının əsasında ABŞ bankları ilə müxbir əlaqələri olan yerli banklar müxbir əlaqələri davam etdirmək üçün qeyd edilən maliyyə sanksiyalarına beynəlxalq köçürmələrdə nəzarət etməyə məcburdur (OFAC). ABŞ və ölkəmiz arasında zaman qurşağı fərqlərini nəzərə alaraq siyahıların ən qısa zamanda düzgün şəkildə yenilənməsi yüksək prioritetə sahibdir.

- Təkmilləşdirilmiş uyğunlaşdırma texnikaları – Əvvəlki misalımızda qeyd edilən Rusiya milliyətli sanksiya altında olan fiziki şəxslərin adları kiril əlifbası ilə yazılır. Kiril əlifbasından yazılan sözlərin hər hansı formada latın dilində ifadəsi transliterasiya adlanır (J.Round, 2020). Transliterasiyanın effektivliyi həmçinin adların müxtəlif versiyalarının məlumat bazasında false positivelərə səbəb olmadan iştirakı önəmli xarakter daşıyır. Transliterasiya həllərini tətbiq edərkən, standartları təhlil edib düzgün şəkildə həyata keçirmək önəmli xarakter daşıyır. Əks təqdirdə düzgün transliterasiya olunmayan məlumatlar false positive-lərin həcmi daha da artıraraq, resursların düzgün bölüşdürülməsinə səbəb olur.

- Machine Learning xarakteristikaları – Qeyd edilən ssenaridə machine learning texnologiyası AML əməkdaşının rəy verdiyi uyğunluqları analiz edərək, hansı halda false positive və hansı halda true positive olmasını araşdıraraq, öz rəyini bildirir. Beləliklə insan faktoru nəticəsində olan səhvlər minimallaşdırılır.

- İnteqrasiya və adaptasiya imkanları – Əməliyyatların həcmi və sanksiya siyahılarındakı şəxslərin sayı artdıqca uyğungəlmələrin yoxlanılmasına sərf olunan resurs həmçinin false positivelərin sayı artır. Bu halda, sanksiya siyahıları ilə uyğunluq dərəcələrinin AML proqram təminatında düzəlişi önəmli xarakter daşıyır. Həmçinin məlumatların dolğun şəkildə vendor tərəfindən təqdim edilməsi yaranan uyğun gəlmələrə sərf olunan zamanı azaldaraq resursların səmərəli bölgüsünə gətirib çıxarır.

Nəticə

Hədəfli maliyyə sanksiyalarının tətbiqi istiqamətində maliyyə müəssisələri nəzərə almalı və rəhbər tutmalıdır:

Məlumatların Tamlığı: Vendor tərəfindən təmin edilən məlumat bazasının dolğun olması yalnız uyğunluq uyğunluqların dəqiqliyini artırmır, eyni zamanda hüquqi riskləri azaltmağa da xidmət edir. Siyahılar üzrə məlumatların dolğunluğu qədər, bank sistemində olan müştəri məlumatlarının da tamlığı önəmli xarakter daşıyır. Məlumatların tamlığı, uyğun gəlmələrin faiz dərəcələri ilə birgə false positive-lərin minimallaşdırılmasına kömək etməklə, risklərin minimallaşdırılmasına və resursların səmərəli bölgüsünə xidmət edir. False positivelərlə bağlı digər müzakirə olunan həll yolu transliterasiya olmaqla, yerli əlifbalarda yazılan adların latın əlifbası (ingilis dili) versiyası ilə əvəzlənməsidir. Bu beynəlxalq siyahıların ingilis dilində və ya latın əlifbası ilə formalaşması ilə bağlıdır.

Davamlı Təkmilləşmə: Süni intellekt əsaslı texnologiyalar ilə vendorlar davamlı olaraq təkmilləşdirilməli və yeni sanksiyalara çevik uyğunlaşma təmin edilməlidir. Sanksiyalar və ya pulların leqallaşdırılması ilə risklər hər zaman artan tempdə inkişaf edir. Bu həm də sanksiya qoyulan şəxslərin sayının artması ilə əlaqədardır. Həcm artdıqca nəzarət mexanizmi çətinləşir. Bu da öz növbəsində yeni texnologiyaların səmərəlilikdə önəmini bir daha artırır.

Məxfilik və Təhlükəsizlik: İnteqrasiya prosesində məlumatların məxfiliyi və təhlükəsizliyi prioritet olaraq qalmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, məlumatların üçüncü tərəfə ötürülməməsini təmin etmək üçün AML sisteminin serverlərinin müəssisənin daxilində yerləşməsi və ya güvənən bulud texnologiyaya daxilində yerləşməsi önəmli rol oynayır.

AML proqram təminatının seçimi zamanı süni intellekt əsaslı risk aşkar etmə, məlumat bazası üzrə cədvəllərin səmərəli olması və bu barədə metodiki göstərişə sahib olmaq, requlyativ tələblərə sürətli şəkildə adaptasiya ola bilən xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır.

Eyni zamanda banklar tərəfindən informasiya sistemləri müvafiq müştəri və əməliyyat məlumatlarının AML proqram təminatında düzgün formada ötürülməsinə nəzarət etməklə, periodik olaraq monitorinqini həyata keçirməlidir. Qeyd olunan tədbirlər IT auditorları tərəfindən də periodik olaraq yoxlanılıb və tövsiyyələrini həyata keçirilməlidir.

İllik daxili və xarici audit yoxlamalarının aparılması sistemin hansı formada daha da təkmilləşdirilə biləcəyi barədə boşluqların aradan qaldırılması üçün vacib xarakter daşıyır.

Bu məqamlar həm hüquqi, həm əməliyyat, həm də risk əsaslı yanaşma aspektlərini nəzərə alaraq səmərəli bir sanksiya uyğunluq sisteminin qurulmasına yardım edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Qanun.az - Hədəfli Maliyyə Sanksiyaları haqqında Azərbaycan Respublikası qanunu – 2023 – URL: <https://e-qanun.az/framework/53362>
2. MMX – Hədəfli Maliyyə sanksiyalarının tətbiqinə dair təlimat – 2023 – URL - <https://www.taxes.gov.az/uploads/vm/telimat/telimat.pdf>
3. Cornell Law School - Specially Designated Nationals and Blocked Persons List – URL - https://www.law.cornell.edu/wex/specially_designated_nationals_and_blocked_persons_list
4. Financial Crime Academy - Minimizing Compliance False Positives: Strategies to Reduce False Positives in Financial Transactions – October, 2024 – URL: <https://financialcrimeacademy.org/minimizing-compliance-false-positives/>
5. Joseph Ibitola – Ensuring Data Accuracy in AML systems – November, 2023 – URL: <https://www.flagright.com/post/ensuring-data-accuracy-in-aml-systems>

6. Quantifind - Sanctions Screening: Intelligent Entity Matching Reduces False Positives by Over 75% - URL: <https://www.quantifind.com/resources/sanctions-screening-intelligent-entity-matching/>
7. NapierAI – Solution Client Screening – URL: <https://www.napier.ai/client-screening>
8. SAS – Real time watchlist screening – URL: https://www.sas.com/en_us/software/real-time-watchlist-screening.html
9. FATF – Opportunities and challenges of new technologies for AML/CFT – July, 2021 – URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/guidance/Opportunities-Challenges-of-New-Technologies-for-AML-CFT.pdf.coredownload.pdf>
10. Anton Vedešin - The Importance of an AML Audit: How to Prepare – May, 2024 – URL: <https://vespia.io/blog/aml-audit>
11. ComplyAdvantage – Top 10 AML software for banks – February, 2024 – URL: <https://complyadvantage.com/insights/top-aml-software-for-banks/>
12. European Council – EU sanctions against Russia explained – URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/>
13. ComplyAdvantage – The best sanctions screening software and companies in 2024 – 2024 – URL: <https://complyadvantage.com/insights/best-sanctions-screening-software/>
14. OFAC – Russian Harmful Foreign Activities Sanctions – URL: <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/russian-harmful-foreign-activities-sanctions>
15. Jeremy Round – Sanctions Screening – Transliteration – Cyrillic – June, 2020 – URL: <https://sqa-consulting.com/sanctions-screening-transliteration-cyrillic/>
16. Matt Rej – Credit Card Fraud Statistics (2025) – Dec, 2024 – URL: <https://merchantcostconsulting.com/lower-credit-card-processing-fees/credit-card-fraud-statistics/>

Повышение эффективности контроля за применением целевых финансовых санкций в банках

Зохран Бабазаде

Аспирант,

Институт экономики Министерства науки и образования Азербайджанской Республики,

babazadezohr@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0003-9897-7695>

Резюме: Целевые финансовые санкции представляют собой списки физических или юридических лиц, на которых распространяются санкции в соответствии с законодательством Азербайджанской Республики и резолюциями Совета Безопасности ООН. Эти санкции направлены на предотвращение финансирования терроризма и оружия массового уничтожения. Меры требуют от финансовых учреждений немедленно замораживать активы и счета, а также прекращать деловые отношения с физическими или юридическими лицами, включенными в списки санкций. Финансовые учреждения должны оперативно выявлять таких лиц в своей клиентской базе и принимать соответствующие меры без промедления. Несвоевременное или неэффективное расследование или выявление клиентов и операций подвергает учреждения серьезным рискам, включая санкции, ущерб репутации и другие операционные риски, что подчеркивает важность данной проблемы. Эффективное применение мер контроля является основным принципом риск-ориентированного подхода и ключевым требованием для финансовых учреждений.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, риск-ориентированный подход, санкции.

JEL: G28, G32, F51

UOT: 336.76, 343.53